

DOI: 10.35774/econa2022.03.171

JEL classification: E60, E62, F49, G28

UDC: 336.1

Володимир УГРИН

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів імені С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, Україна
E-mail: vova.ugrin@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-3648-7247

Євген БОНДАРЕНКО

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів імені С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, Україна
ORCID ID: 0000-0001-6856-4855

Антон ШЕВЧУК

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів імені С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, Україна
ORCID ID: 0000-0002-1681-1153

ЕФЕКТИВНІСТЬ РОБОТИ МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

АНОТАЦІЯ

Вступ. В статті розглянуто особливості роботи митних органів в умовах воєнного стану в Україні. Дано оцінку ефективності такої роботи з огляду на своєчасність прийняття рішень щодо спрощення митного регулювання, якості надання митних послуг та прозорості обліку руху товарів через митний кордон України.

Мета. Метою статті є дослідження особливостей роботи митних органів України в умовах воєнного стану за для формування рекомендацій щодо підвищення ефективності адміністрування митних платежів та збільшення надходження до державного бюджету податків зовнішньоекономічної діяльності.

Методи (методологія). В статті використано загально наукові методи пізнання, а зокрема: емпіричний та логічні методи для визначення сутності основних понять дослідження; статистичний, графічний та метод порівняння для дослідження основних тенденцій зовнішньоекономічної діяльності і надходження митних платежів до державного бюджету України; соціологічного опитування – для визначення ефективності роботи митних органів в частині надання митних послуг клієнтам; узагальнення – для формування висновків дослідження.

Результати. Розроблено методичний підхід до оцінки ефективності роботи митних органів України в умовах воєнного стану, який включає критерії оцінки ефективності прийняття управлінських рішень, оцінки повноти обліку вартості експортно-імпортних операцій, оцінки якості надання митних послуг. Обґрунтовано низький рівень ефективності роботи митних органів в частині обліку експортно-імпортних операцій та якості надання митних послуг. Запропоновано вектори підвищення ефективності роботи митних органів України за рахунок проведення судової реформи та реформи правоохоронної діяльності, а також підвищення мотивації працівників митних та правоохоронних органів в контексті виявлення порушників митного законодавства і стягнення відповідних фінансових санкцій.

Ключові слова: митниця; ефективність роботи митних органів; експорт; імпорт; зовнішньоекономічна діяльність; корупція; воєнний стан.

© Володимир Угрин, Євген Бондаренко, Антон Шевчук, 2022

Отримано: 14.09.2022 р.

Рекомендовано до друку: 30.09.2022 р.

Опубліковано: 14.10.2022 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

Як цитувати: Угрин В., Бондаренко Є., Шевчук А. Ефективність роботи митних органів України в умовах воєнного стану. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. № 3. С. 171-182. DOI: 10.35774/econa2022.03.171

Вступ

Повномасштабна агресія Російської Федерації проти України 24 лютого 2022 року кардинально змінила фактично всі економічні процеси в країні, які позначилися на динаміці зовнішньої торгівлі, що мало негативний вплив на податкові надходження від зовнішньоекономічної діяльності до державного бюджету. Швидке скорочення імпорту та експорту товарів зумовило необхідність впровадження певних послаблень щодо митного оформлення товарів, оподаткування зовнішньоекономічної діяльності та зміни певних митних правил. Реалізовані Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України зміни до Податкового і Митного кодексів України, прийняття спеціальних нормативно-правових актів, в першу чергу, було спрямовано на спрощення і здешевлення переміщення товарів через митний кордон держави з метою швидкого забезпечення потреб Сил оборони України та підтримки вітчизняного бізнесу, який постраждав від воєнних дій. Разом з тим, відсутність в країні ефективної правоохоронної та судової системи, стратегії розвитку національної економіки в умовах воєнного стану актуалізує питання наукового дослідження ефективності роботи митних органів під час війни, адже не зважаючи на спрощення тих чи інших регуляційних норм, митниця України не забезпечує як прозорості митних процедур та рівності в процесі адміністрування митних платежів.

Дослідження аспектів роботи митних органів України в умовах воєнного стану, зважаючи на, поки що, не тривалий період збройної агресії Російської Федерації, не мають широкого поширення у фаховій літературі, однак варто звернути увагу на дослідження тих авторів, які окреслили загальні проблеми роботи української митниці, зокрема: Архірейська Н. В. [1]; Войченко Т. О., Радченко О. А. [2]; Дем'янчук С. Г. [3]; Дубик В., Грицак С. [5]; Костишин Ю. С. [7]; Ситник Н. С., Бурзак О. П. [12]; Юринець О. В. [14] та ін. Разом з тим, невирішеними питаннями досліджуваної проблематики залишаються питання забезпечення прозорості митного оформлення товарів і їх руху через митний кордон України в

умовах воєнного стану з огляду на необхідність збільшення надходжень до державного бюджету від оподаткування зовнішньоекономічної діяльності.

Мета статті

Метою статті є дослідження особливостей роботи митних органів України в умовах воєнного стану за для формування рекомендацій щодо підвищення ефективності адміністрування митних платежів та збільшення надходження до державного бюджету податків зовнішньоекономічної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження

Одним із негативних наслідків повномасштабної агресії Російської Федерації проти України для національної економіки стала довготривала блокада морських портів Одеської та Миколаївської областей і окупація Херсонської, частини Запорізької та Донецької областей, адже саме в цих областях було зосереджено основні порти, через які відбувалася значна частина зовнішнього товарообороту. Окрім цього, руйнування заводів та торгових мереж, еміграція значної частини населення (за різними даними до 9 млн осіб) зменшило споживчий попит на імпортовані товари та негативно позначилося на функціонуванні експортних галузей економіки, що в кінцевому підсумку призвело до суттєвого скорочення зовнішньоекономічної діяльності України (рис. 1).

Як свідчать дані рисунку 1, внаслідок блокади портів та окупації частини територій області, де вироблялася основна експортна продукція у березні 2022 року обсяг експорту з України зменшився на 66,89%, а обсяг імпорту – на 53,36%, при цьому зауважимо, що ні обсяг експорту, ні імпорту не відновився до довоєнного рівня станом на серпень 2022 року. В розрахунку серпень 2022 року до серпня 2021 року обсяг експорту зменшився на 31% (з 38,6 млрд дол до 26,6 млрд дол), а обсяг імпорту на 16% (з 41,6 млрд дол до 34,6 млрд дол).

Зниження зовнішнього товарообороту, на наш погляд, стало основним фактором зменшення надходження до державного бюджету від оподаткування зовнішньоекономічної діяльності (рис. 2).

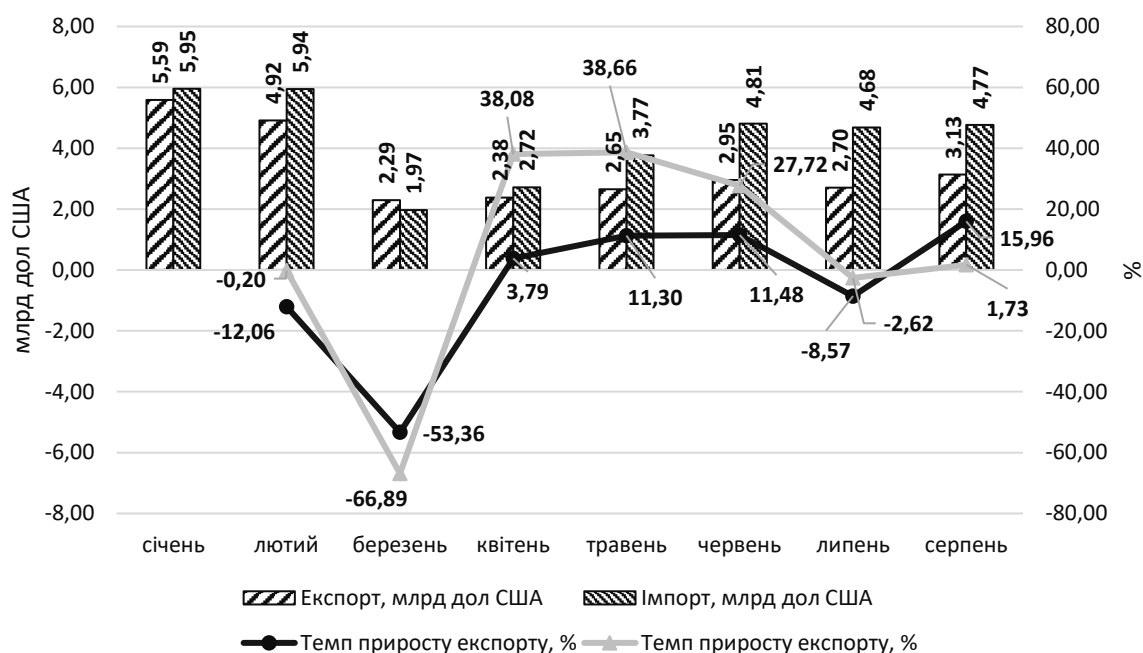

Рис. 1. Динаміка зовнішньоекономічної діяльності України у січні-серпні 2022 року

*Розраховано авторами за даними Національного банку України [13].

Як свідчать дані рисунку 1, внаслідок блокади портів та окупації частини територій області, де вироблялася основна експортна продукція у березні 2022 року обсяг експорту з України зменшився на 66,89%, а обсяг імпорту – на 53,36%, при цьому зауважимо, що ні обсяг експорту, ні імпорту не відновився до довоєнного рівня станом на серпень 2022 року. В розрахунку серпень 2022 року до серпня 2021

року обсяг експорту зменшився на 31% (з 38,6 млрд дол до 26,6 млрд дол), а обсяг імпорту на 16% (з 41,6 млрд дол до 34,6 млрд дол).

Зниження зовнішнього товарообороту, на наш погляд, стало основним фактором зменшення надходження до державного бюджету від оподаткування зовнішньоекономічної діяльності (рис. 2).

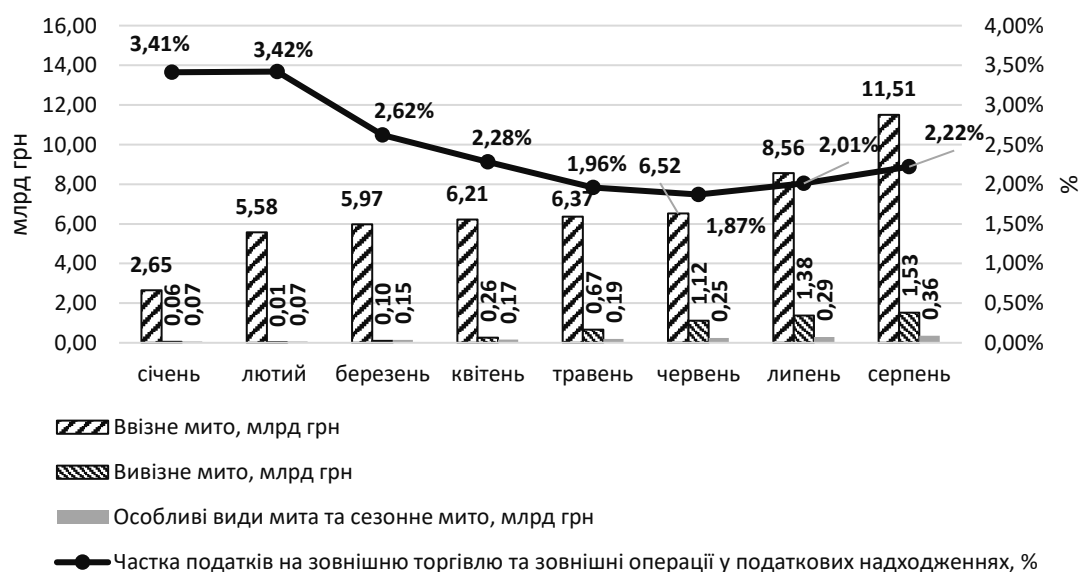

Рис. 2. Динаміка надходження митних платежів до державного бюджету України у січні-серпні 2022 року*

*Розраховано авторами за даними Державного веб-порталу бюджету для громадян [11]

Як свідчать дані рисунку 2, частка надходжень митних платежів у податкових надходженнях до державного бюджету України у березні 2022 року зменшилася до 2,62% тоді як в лютому цей показник складав 3,41%. В червні 2022 року частка митних надходжень в податкових надходженнях до державного бюджету була найнижчою і складала 1,87%.

Разом з тим, потрібно зауважити, що на динаміку надходжень від оподаткування зовнішньоекономічної діяльності, окрім втрат внаслідок військових дій, впливає ефективність роботи митних органів.

В науковій літературі ефективність роботи митних органів переважно розглядають з мікроекономічного підходу, де ефективність роботи митних органів зводиться до ефективності митного контролю, яка оцінюється шляхом порівняльного аналізу витрат на діяльність митних служб та надходжень від надання митних послуг, а також аналізу результативності діяльності митних органів з точки зору виконання ними їхніх функцій, що зводяться до наповненості державного бюджету. Окрім цього, використовують також клієнто-орієнтований підхід для оцінки ефективності роботи митних органів, який дозволяє оцінити рівень задоволеності учасників ЗЕД отриманими митними послугами [7, с. 91]. Окрім цього, варто звернути увагу на підхід до оцінки ефективності роботи митних органів, що запропонував Дем'янчук С. Г. суть якого полягає в тому, що ефективність повинна оцінюватися показниками кількості виявлених митних правопорушень за певний період роботи митниць; обсягу накладених за цей період митних штрафів за виявлені порушення, обсягу оціночної вартості затриманих об'єктів незаконних переміщень; обсягу умовної шкоди державі у зв'язку з виявленими незаконними переміщеннями певних об'єктів [3]. Аналізуючи наведене визначення, зауважимо, що головним аспектом в цьому підході повинна бути не кількість виявлених митних правопорушень і накладених штрафів за порушення митних штрафів, а кількість визнаних судами порушень і обсяги надходжень до державного бюджету коштів внаслідок стягнення штрафів з порушників митного законодавства. Адже, як показує

практика роботи митних органів в попередні роки в цьому контексті, лише від 1,3 до 5% від всіх накладених митними органами штрафів за порушення митного законодавства стягнуто судами до державного бюджету [9]. Такі показники пов'язані із недостатнім рівнем доведеності митних правопорушень, прогалинами в митному законодавстві та корумпованості всієї вертикалі правоохоронної діяльності і судів.

Інша українська вчена Архирейська Н.В. під ефективністю діяльності митних органів розуміє «співвідношення результатів діяльності митної справи (стягнення митних платежів, кількість оформлених митних декларацій, тощо) та залучених для досягнення таких результатів ресурсів (матеріальних, трудових)» [1]. Наведене визначення також акцентує увагу на кількісному аспекті, однак, на наш погляд якісний аспект роботи митних органів повинен вимірюватися як надходженням коштів до державного бюджету у формі митних платежів, так і у формі стягнених штрафів.

Враховуючи воєнний стан в країні та всі зміни, що з ним пов'язані на наш погляд, ефективність роботи митних органів повинна відповідати трьом критеріям:

- спрощення та підвищення гнучкості митних процедур в критичних для національної економіки умовах з метою підтримання на поточному рівні або збільшення зовнішньоторгового обороту;
- реалізація заходів щодо боротьби з контрабандою та фактами порушення митного законодавства, що сприятиме зменшенню «сірого імпорту» і збільшенню надходжень до державного бюджету від оподаткування ЗЕД;
- забезпечення високоякісного надання митних послуг з метою забезпечення максимального рівня задоволеності суб'єктів ЗЕД від співпраці з митними органами.

Тобто ефективність роботи митних органів в загальному розумінні означає здатність митних органів забезпечити якісне надання митних послуг та здійснювати якісний митний контроль з метою досягнення максимального рівня обліку руху товарів через митний контроль України та наповнення державного бюджету надходженнями від оподаткування зовнішньоекономічної діяльності.

Проаналізуємо роботу митних органів України в умовах воєнного стану у відповідності до окреслених вище критеріїв ефективності.

Так, у зв'язку з потребою швидкого забезпечення Сил оборони України необхідними товарами та з метою збільшення зовнішньоторгового обороту в частині діяльності митниць було прийнято декілька важливих рішень на законодавчому рівні. Одним із таких рішень стало спрощення порядку ввезення гуманітарної допомоги від донорів (іноземних фізичних або юридичних осіб). Зазначена пільга передбачає відміну методів нетарифного регулювання переміщення товарів через митний кордон України, зокрема таких методів як ліцензування та квотування. Окрім цього, Уряд дозволив переміщення товарів через митний кордон України, які належать до групи 27 митного тарифу (бензин, паливо) без застосування митних процедур, у випадку, якщо вони безоплатно передаються напряму Збройним силам України як гуманітарна допомога [10; 4]. Зазначена новація щодо митного оформлення товарів гуманітарного характеру в умовах воєнного стану на початкових етапах війни відіграла ключову роль для швидкого переміщення товарів оборонного спрямування, що можна визнати як ефективний захід держави в частині реалізації митної політики. Разом з тим, потрібно відмітити недостатній контроль за кінцевим призначенням товарів гуманітарної допомоги і товарів подвійного призначення, які змогли потрапити на прилавки магазинів. Однак, це питання до правоохоронних органів.

Другим важливим заходом митних органів щодо забезпечення і підтримання зовнішньоторгового обороту, а зокрема надходження критичного імпорту є тимчасове звільнення від оподаткування товарів та транспортних засобів ввізним митом (всіх суб'єктів господарювання) та ПДВ (суб'єктів господарювання, які зареєстровані платниками єдиного податку I, II та III (крім тих, що сплачують 3% доходу) груп). Таке рішення митних органів щодо тимчасового оподаткування транспортних засобів є найбільш неоднозначним з усіх, на наш погляд, рішень щодо митних послаблень. Неоднозначність полягає в тому, що звільнення від оподаткування імпорту транспортних

засобів призводить до значних втрат державного бюджету, а також часто виникають зловживання пільгами, які призводять до завезення елітних автомобілів, які не спрямовані на підтримку Збройних сил України. Рівень втрат державного бюджету України від нульового розмитнення автомобілів насправді важко поррахувати, адже ми не можемо передбачити поведінку покупців у випадку відсутності цієї пільги з 6 квітня по 1 липня 2022 року, коли вона застосовувалася. В пояснювальній записці до законопроекту №7418 зазначається, що «в результаті дії звільнення від оподаткування ввізним митом, акцизним податком та ПДВ до бюджету не надійшло близько 13 млрд грн; ввезено більше 119 тисяч автомобілів; непоодинокі випадки ввезення авто преміумкласу». Якщо враховувати, що пояснювальна записка була підготовлена 30 травня, то можна зробити висновок про те, що щомісяця державний бюджет може втрачати 6,5 млрд грн у випадку дії пільги щодо нульового розмитнення автомобілів. Однак, для формування більш реальних висновків щодо втрати державного бюджету від нульового розмитнення автомобілів варто звернути увагу на кількість ввезених автомобілів до початку війни. Такі дані подає Укравтопром [8] за січень 2022 року, коли кількість автомобілів, яка була ввезена з-за кордону становила 31600 штук, за лютий статистичних даних щодо ввезення автомобілів, на жаль немає. За весь період дії пільги щодо звільнення від оподаткування ввезення автомобілів з-за кордону до України було завезено 236 792, однак цей показник не будемо брати до уваги, адже на фоні розмов щодо скасування пільги, а потім прийняття законопроекту №7418 у червні 2022 року про її фактичне скасування з 1 липня 2022 року спостерігався ажіотажний попит на завезення автомобілів з-за кордону. Відтак, зважаючи на те, що в січні було завезено 31600 автомобілів, а за два місяці дії податкової пільги – 119000 автомобілів, то в середньому за місяць за нульовим тарифом завозилося 60000 автомобілів, що в два рази більше, ніж за умови існування акцизного податку, ввізного мита та ПДВ. Відтак, втрати державного бюджету на місяць гіпотетично не перевищували б 3,3 млрд грн, що не є критичним. Однак, поряд з прямими втратами бюджету від використання

нульового тарифу на ввезення транспортних засобів через митний кордон України варто врахувати непрямі доходи державного бюджету від експлуатації таких автомобілів, а саме через оподаткування пального, споживання якого збільшується внаслідок збільшення автомобілів, оподаткування податком на прибуток АЗС, оподаткування продажу запасних частин, роботи автомобільних сервісних центрів, оподаткування заробітної плати внаслідок збільшення кількості робочих місць для обслуговування завезених автомобілів тощо. При цьому, зауважимо, що рядок «оптова і роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів» займає найвищу частку (13,8%) у структурі ВВП України у 2021 році, тому завезення автомобілів з-за кордону за умови падіння економіки внаслідок військових дій може бути одним із джерел збільшення доходів місцевих бюджетів у випадку відновлення акцизного податку на пальне, створення нових авторемонтних центрів тощо.

Разом з тим ми вважаємо, що ефективність роботи митних органів України в контексті розмитнення автомобілів може бути вищою за умови впровадження прийнятних для населення митних тарифів, які б дозволили зберегти темпи завезення автомобілів і надходження до державного бюджету. Такими тарифами можуть бути наступні – 1000 євро для легкових автомобілів об'ємом двигуна до 3000 см³, 2000 євро для легкових автомобілів об'ємом двигуна понад 3000 см³, для мікроавтобусів, автобусів, вантажних автомобілів – 3000 євро. За таких умов темп завезення автомобілів в 60000 на місяць може зберегтися, а державний бюджет може поповнитися як мінімум 60000 євро, або 2,2 млн грн, а також зберегти всі непрямі вигоди для бюджетів різних рівнів. Заявлені втрати державного бюджету в 6,5 млрд грн чи розраховані нами в 3,3 млрд грн складають лише 3,5% від загальних податкових надходжень до державного бюджету в умовах воєнного стану, або 2,8% від середньомісячних доходів державного бюджету. В контексті розмитнення автомобілів ефективність роботи митних органів також повинна ґрунтуватися на клієнто-орієнтованому підході з метою забезпечення прийнятних умов для населення щодо придбання автомобіля, особливо для тієї

категорії, яка втратила автомобіль внаслідок військових дій. За різними даними за час воєнного стану українці втратили близько 500 тис автомобілів.

Окрім митних пільг для переміщення гуманітарної допомоги, товарів критичного імпорту та автомобілів, важливою пільгою є запровадження спрощеної процедури звільнення від оподаткування ПДВ лікарських засобів, медичних виробів та допоміжних засобів до них, що, на наш погляд, суттєво допомогло у вирішенні медичного забезпечення та потребі військових госпіталів, лікарень та Сил оборони України.

Важливими діями митних органів є впровадження протекціоністських заходів щодо регулювання експорту критично важливих для населення і Сил оборони України товарів, а саме скасування експортних квот на експорт таких товарів як худоба, м'ясо, жито, овес, гречку, просо, цукор, сіль. Запровадження ліцензування на експорт м'яса курей, яєць, пшениці, тобто на товари, які дозволяють забезпечити продовольчу безпеку держави в умовах воєнного стану. В цьому контексті варто визнати ефективність роботи митних органів України.

Наступним критерієм оцінки ефективності митних органів України в умовах воєнного стану є оцінка боротьби з контрабандою, яку досить складно провести, однак використовуючи метод дзеркальної статистики можна отримати приблизні дані, що вартості контрабанди товарів через митний кордон держави.

Що ж стосується методу дзеркальної статистики, то його суть полягає в тому, щоб знайти розбіжність між статистикою вартості імпорту країни А з країни Б та статистикою експорту країни Б в країну А. Таким чином, у випадку перевищення вартості експорту в статистиці країни Б до країни-імпортера А над статистикою імпорту країни А з країни-експортера Б, то така розбіжність може вважатися вартістю необлікованого імпорту, або контрабанди. При цьому потрібно зауважити, що в дзеркальній статистиці існує певна похибка, яка враховує транспортні витрати та інші супутні витрати, а також методи розрахунку експорту та імпорту. Достатньо обґрунтованим, на наш погляд, розмір похибки можна вважати запропонований українським дослідником Дяченком О. на рівні 5-20%, в який

включено транспортні витрати, витрати на страхування та фрахт тощо [6].

Використовуючи статистичні дані щодо експорту в Україну країн-сусідів та найбільших торгових партнерів нашої держави, а також статистику Національного банку України щодо імпорту розрахуємо приблизну вартість

контрабанди товарів за шість місяців 2022 року відкидаючи ті значення розбіжностей, які не перевищують 10%, адже майже всі досліджувані країни знаходяться в безпосередній близькості до наших кордонів. Результати аналізу відобразимо в таблиці 1.

Таблиця 1. Результати аналізу дзеркальної статистики країн-сусідів та найбільших торгових партнерів України щодо імпорту у січні-червні 2022 року*

Назва країни торгового партнера України	Статистика України щодо імпорту, млрд дол США	Статистика іноземної країни щодо експорту, млрд дол США	Різниця, млрд дол США
Німеччина	2,240	2,725	-0,485
Польща	1,990	4,120	-2,130
Франція	0,661	0,805	-0,144
Словаччина	0,377	0,645	-0,268
Угорщина	0,378	1,298	-0,920
Румунія	0,377	0,444	-0,067
Молдова	0,070	0,249	-0,179
Всього	6,093	10,286	-4,193

*Побудовано авторами за даними [19; 18; 17; 16].

Як свідчать дані таблиці 1, не зважаючи на воєнний стан в країні, митні і податкові пільги обсяг необлікованого імпорту в Україну за шість місяців 2022 року склав 4,193 млрд дол США, або 153,5 млрд грн (за курсом НБУ) і це при тому, що загальний зовнішньоторговий оборот зменшився на 25% порівняно з минулим роком. Враховуючи всі податки на зовнішньоекономічну діяльність із суми в 153,5 млрд грн необлікованого імпорту 30% або 46 млрд грн могли б надійти до державного бюджету, а в річному вимірі така сума є еквівалентною місячним податковим

надходженням до бюджету. Таким чином враховуючи наведені нами розрахунки, можемо зробити висновок про неефективність роботи митних органів в частині митного контролю, адже спостерігаються факти заниження митної вартості, підміна інвойсів та інші порушення митних правил, які не мають належної реакції з боку митних органів і всієї правоохоронної системи України.

Окрім значних обсягів необлікованого імпорту варто звернути увагу на факти заниження митної вартості експорту (табл. 2.).

Таблиця 2. Результати аналізу дзеркальної статистики країн-сусідів та найбільших торгових партнерів України щодо експорту у січні-червні 2022 року

Назва країни торгового партнера України	Статистика України щодо експорту, млрд дол США	Статистика іноземної країни щодо імпорту, млрд дол США	Різниця, млрд дол США
Німеччина	0,81	1,79	-0,98
Туреччина	1,25	1,81	-0,56
США	0,407	0,89	-0,483
Чехія	0,562	0,742	-0,18
Болгарія	0,716	0,958	-0,242
Всього	3,75	6,19	-2,44

*Побудовано авторами за даними [19; 18; 17; 16].

Як свідчать дані таблиці 2, заниження вартості українського експорту відповідно до

методу дзеркальної статистики за перші шість місяців 2022 року склало 2,44 млрд дол США.

Заниження вартості експорту здійснюється, як правило, компаніям, зареєстрованим у офшорних зонах, які контролюються українськими підприємствами або фізичними особами. Таким чином, українська компанія продає товар контрольованій офшорній компанії (найчастіше як сировину), а офшорна компанія перепродає продукцію уже по світових цінах (в т.ч. як готовий продукт), що дозволяє залишати весь прибуток на її рахунках. Такі обороти дозволяють українській компанії зменшити прибуток і взагалі не сплачувати податок, що негативно позначається на доходах державного бюджету України. Під час аналізу фактів заниження вартості експорту методом дзеркальної статистики можуть виникнути питання, щодо некоректності результатів, адже країни-імпортери українського експорту можуть також не облікувати імпорт в повному обсязі. Однак, на виходячи із аналізу індексу сприйняття корупції, Україна перебуває на 122 місці, в той же час як найнижче, 96 місце з аналізованих

країн займає Туреччина, а Болгарія -78 [15]. Відповідно довіра до їх статистичних даних є вищою, ніж до українських.

Таким чином, підсумовуючи наведене вище, можна зробити висновок про низький рівень ефективності роботи митних органів під час воєнного стану в контексті забезпечення максимальної прозорості експортно-імпортних операцій.

Що ж стосується оцінки ефективності роботи митних органів в контексті якості обслуговування клієнтів, то одним із методів такої оцінки є соціологічне опитування учасників ЗЕД. Використовуючи можливості Google Form ми провели таке дослідження серед сто респондентів, які займаються експортно-імпортними операціями за такими напрямками як: імпорт автомобілів, імпорт гуманітарної допомоги, імпорт продуктів харчування, експорт зерна, брокерська діяльність тощо. Результати опитування наведемо в таблиці 3.

Таблиця 3. Результати опитування учасників ЗЕД щодо ефективності роботи митних органів станом на серпень 2022 року

Групи запитань	Запитання	Кількість респондентів, осіб	Відсоток респондентів, які обрали запропоновану відповідь, %
Якість митних послуг	Чи задоволені Ви якістю митних послуг?	х	х
	Повністю задоволені якістю митних послуг	8	5,3
	Здебільшого задоволені якістю митних послуг	35	23,3
	Здебільшого незадоволені якістю митних послуг	83	55,3
	Повністю незадоволені якістю митних послуг	24	16,0
Рівень корупції	Чи змінився рівень корупції в митних органах в умовах воєнного стану?	х	х
	Рівень корупції в митних органах залишився на незмінному рівні	91	60,7
	Рівень корупції в митних органах збільшився	36	24,0
	Рівень корупції в митних органах зменшився	23	15,3
Найбільші проблеми діяльності митних органів	Виберіть найпроблемніші аспекти роботи митних органів (оберіть одну відповідь).	х	х
	Рівень корупції	102	68,0
	Погане відношення працівників митниць до клієнтів	12	8,0
	Черги на пунктах пропуску	36	24,0

*Побудовано авторами за даними соціологічного опитування.

Дані таблиці 3 свідчать про суттєві проблеми роботи митних органів в умовах воєнного стану в контексті обслуговування клієнтів, адже лише 5,3% респондентів повністю задоволені якістю митних послуг, а 23,3% частково, решта респондентів здебільшого або повністю незадоволені якістю митних послуг. Основними причинами такого рівня незадоволеності якістю митних послуг, судячи з результатів опитування, є високий рівень корупції, адже 60,7% респондентів відмітили, що рівень корупції в митних органах залишився незмінним, а 24% респондентів зазначили, що рівень корупції зріс в умовах воєнного стану. Серед найбільших проблем роботи митних органів респондентами обрано рівень корупції (68%), черги на пунктах пропуску (24%), погане відношення працівників митниці до клієнтів (8%).

Таким чином, підсумовуючи отримані результати опитування щодо ефективності роботи митних органів в контексті обслуговування клієнтів в умовах воєнного стану можемо відмітити низький рівень такої ефективності та відзначити потребу трансформації роботи митних органів.

Так, в науковій літературі, одним із головних варіантів вирішення питань низької ефективності роботи митних органів взагалі, а в умовах воєнного стану зокрема, вбачають реалізацію концепції електронної митниці та системи «єдиного вікна», однак, зауважимо що система «єдиного вікна» вже діє кілька років, однак кардинального позитивного впливу на ефективність роботи митних органів не має.

На наш погляд, впровадження технічних інновацій в систему роботи митних органів України не матиме позитивного ефекту на їх діяльність, адже головна проблема, яка знижує ефективність роботи митних органів, полягає у ментальних моделях відносин суспільства та державних органів влади в цілому. Як показали результати опитування суб'єктів ЗЕД основна ментальна модель взаємовідносин суспільства і митних органів є корупційно-рентною моделлю. Зміна цієї моделі чи її повна ліквідація можлива виключно за умови повної трансформації судової та правоохоронної системи України. Окрім цього, зміни також потребує й управлінська модель митних органів в аспекті застосування санкцій до

порушників митного законодавства та оплати праці державних службовців митних органів.

Основними кроками в напрямку зміни ментальних моделей відносин суспільства та державних органів влади можуть бути наступними:

- збільшення розміру штрафних санкцій для суб'єктів ЗЕД за порушення митного законодавства;
- збільшення міри покарання для суддів, прокурорів, працівників митних органів за факти корупції;
- трансформація системи нарахування заробітної плати працівникам системи митного контролю та правоохоронних органів за принципом автоматичного відрахування на їх особистий банківський зарплатний рахунок частини штрафу за порушення митного законодавства після сплати порушником до держбюджету.

Тобто пропонується встановити мінімальний оклад для працівників митних органів, які займаються виявлення фактів порушення митного законодавства у розмірі середньостатистичної заробітної плати по Україні, а решту нараховувати у вигляді відсотків від розміру штрафу, який сплатив порушник. Таким чином, запропонований спосіб нарахування заробітної плати може суттєво підвищити ефективність роботи митних органів в частині виявлення порушень митних правил та стягнення накладених штрафів. У випадку, якщо порушення митних правил чи законодавства України в цілому не передбачає фінансової санкції покарання, доцільно створити преміальний фонд для працівників правоохоронних органів, який буде накопичуватися за рахунок перерахування 10-20% від суми сплачених всіх адміністративних штрафів, і вже з цього фонду необхідно передбачити механізм виплати премій правоохоронцям, які розкрили той чи інший злочин в тому числі і в системі митного права.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Дослідження особливостей діяльності митних органів в умовах воєнного стану в Україні дозволило зробити висновок про високий рівень їх ефективності в частині оперативного вжиття заходів щодо спрощення переміщення критично важливих товарів для

економіки та Сил оборони через митний кордон держави. Однак, дослідження роботи митних органів в частині забезпечення прозорості переміщення товарів через митний кордон України, повноти обліку вартості експорту та імпорту, якості надання митних послуг клієнтам свідчить про вкрай низький рівень ефективності цієї роботи. Адже внаслідок збереження високого рівня корупції на митниці необлікованими залишилося імпорту на суму в 4,2 млрд дол, а експорту в 2,4 млрд дол, що суттєво вплинуло на обсяги надходження митних платежів та оподаткування зовнішньоекономічної діяльності.

Проведене соціологічне опитування щодо якості надання митних послуг свідчить про необхідність негайного зменшення рівня корупції на митниці, що на наш погляд, можна зробити за рахунок реформування судової та правоохоронної системи, а також зміни методу нарахування заробітної плати працівникам митних та правоохоронних органів. В основу цього методу доцільно поставити премії у формі відсотку від сплаченого штрафу порушниками митного законодавства.

Перспективними напрямками дослідження є вивчення питань розвитку концепцій спільних українсько-польських митниць та векторів повної адаптації митної справи до європейської практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Архирейська, Н. В. Аналіз підходів до оцінювання ефективності митної справи. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3176>.
- Войченко Т. О., Радченко О. А. Проблеми оцінки показників ефективності діяльності митних органів України. *Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 7 грудня 2021 року)*. : Київ ДУІТ, ХНУРЕ., 2021. С. 409–412.
- Дем'янчук С.Г. Аналітико-статистичні моделі для прогнозування та підвищення ефективності функціонування систем митного контролю : автореф. дис. на здобуття наук ступ. к.т.н. : спец. 05.13.06. : К, 2005. 19 с.
- Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України № 174 від 1 березня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2022-p#Text>.
- Дубик В., Грицак С. Дослідження ефективності виконання бюджетних завдань митними інституціями. *Молодий вчений*. 2019. № 11(75). С. 486–490.
- Дяченко О. В. Теоретико-методичні підходи проведення зіставлення даних у статистиці зовнішньої торгівлі товарами: автореф. дис. ... канд. екон. наук :08.00.10. 2008. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/1624>.
- Костишин Ю. С. Науково-методичний підхід до оцінювання ефективності митного контролю в системі фінансової безпеки. *Економіка, управління та адміністрування*. 2020. № 4(94). С. 88–98.
- Майже 32 тис. розмитнених іномарок з пробігом поповнили український автопарк у січні. URL: <https://ukrautoprom.com.ua/majzhe-32-tys-rozmytnenyh-inomarov-z-probigom-popovnyly-ukrayinskyj-avtopark-u-sichni>
- Мороз І. В. Митна політика як важлива складова зменшення зовнішньої боргової залежності України. Сучасні виклики забезпечення митної безпеки в Україні: монографія. : Тернопіль : Університетська думка, 2020. С. 414.
- Накліцький Д. Митне оформлення товарів на період воєнного стану: ключові новації для бізнесу. URL: https://biz.ligazakon.net/news/210518_mitne-oformlennya-tovarv-na-perod-vonnogo-stanu-klyuchov-novats-dlya-bznesu.
- Податкові надходження. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=1&year=2022&budgetType=NATIONAL>.
- Ситник Н. С., Бурзак О. П. Аналіз ефективності процедур митного контролю. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Економічні науки*. 2017. № 23(3). С. 115–118.
- Статистика зовнішнього сектору. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.
- Юринець О. В. Пріоритетні проблеми роботи митних органів України в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції. *Менеджмент та підприємництво в Україні етапи становлення і проблеми розвитку*. 2021. № 3(1). С. 96–103.
- Corruption perceptions index. URL: https://www.transparency.org/en/cpi/2021?gclid=CjwKCAjwKmaBhBMEiwAylNuwH1Ax0gOTDcFdpBZBX_99Lr7Od6REOvGfjly2OmxLrA51-b-v_eTBoCqW8QAvD_BwE.

16. EUR value of external trade and value indices by main partner countries, January–July 2022. URL: https://www.ksh.hu/stadat_files/kkr/en/kkr0048.html.
17. Foreign trade by countries, continents and economic groupings. URL: http://datacube.statistics.sk/#!/view/en/VBD_INTERN/z_o0011ms/v_zo0011ms_00_00_00_en.
18. Foreign trade. URL: <https://www-genesis.destatis.de/genesis/online?operation=previous&levelindex=&step=&titel=&levelid=&acceptscookies=false>.
19. Obroty handlu zagranicznego według krajów. URL: <http://swaid.stat.gov.pl/SitePagesDBW/Kontakt.aspx>.

REFERENCES

- Arkhireiska N. V. (2014). Analiz pidkhodiv do otsiniuvannya efektyvnosti mytnoi spravy. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3176>. [in Ukrainian].
- Voichenko, T. O., Radchenko, O. A. (2021). Problemy otsinky pokaznykiv efektyvnosti diialnosti mytynykh orhaniv Ukrainy // *Upravlinnia ta administruvannia v umovakh protydii hibrydnym zahrozam natsionalnii bezpetsy: Materialy II Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (m. Kyiv, 7 hrudnia 2021 roku)*. : Kyiv: DUIT, KhNURE., 409–412. [in Ukrainian].
- Demianchuk, S. H. (2005) Analytyko-statystychni modeli dlia prognuzuvannya ta pidvyshchennia efektyvnosti funktsionuvannya system mytnoho kontroliu : avtoref. dys. na zdobuttia nauk stup. k.t.n. : spets. 05.13.06. : Kyiv 2005. [in Ukrainian].
- Deiaki pytannia propusku humanitarnoi dopomohy cherez mytnyi kordon Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 174 vid 1 bereznia 2022 roku. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2022-p#Text>. [in Ukrainian].
- Dubyk, V., & Hrytsak, S. (2019) Doslidzhennia efektyvnosti vykonannya biudzhetykh zavdan mytnymi instytuttsiamy. *Molodyi vchenyi*, 11(75), 486–490. [in Ukrainian].
- Diachenko, O. V. (2008) Teoretyko-metodychni pidkhody provedennia zistavlennia danykh u statystytsi zovnishnoi torhivli tovaramy:avtoref. dys. ... kand.ekon. nauk :08.00.10. Retrieved from: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/1624>. [in Ukrainian].
- Kostyshyn, Yu. S. (2020) Naukovo-metodychni pidkhid do otsiniuvannya efektyvnosti mytnoho kontroliu v systemi finansovoi bezpeky. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*, 4(94), 88–98. [in Ukrainian].
- Maizhe 32 tys. rozmytnenykh inomarok z probihom popovnyly ukrainskyi avtopark u sichni. Retrieved from: <https://ukrautoprom.com.ua/majzhe-32-tys-rozmytnenykh-inomarok-z-probigom-popovnyly-ukrayinskyj-avtopark-u-sichni>. [in Ukrainian].
- Moroz, I. V. (2020) Mytna polityka yak vazhlyva skladova zmeshennia zovnishnoi borhovoiv zalezhnosti Ukrainy. Suchasni vyklyky zabezpechennia mytnoi bezpeky v Ukraini. Ternopil : Universytetska dumka. [in Ukrainian].
- Naklitskyi, D. (2022) Mytne oformlennia tovariv na period voiennoho stanu: kluchovi novatsii dlia biznesu. Retrieved from: https://biz.ligazakon.net/news/210518_mitne-oformlennya-tovarv-na-perod-vonnogo-stanu-klyuchovnovats-dlya-bznesu. [in Ukrainian].
- Podatkovi nadkhozhenia (2022). Derzhavnyi vebportal biudzhetu dlia hromadian. Retrieved from: <https://openbudget.gov.ua/?month=1&year=2022&bugetType=NATIONAL>. [in Ukrainian].
- Sytnyk, N. S., and Burzak, O. P. (2017) Analiz efektyvnosti protsedur mytnoho kontroliu. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Ser. Ekonomichni nauky*, 23(3), 115–118. [in Ukrainian].
- Statystyka zovnishnoho sektoru (2022). Ofitsiinyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>. [in Ukrainian].
- Iurynets, O. V. (2021) Priorytetni problemy roboty mytynykh orhaniv Ukrainy v umovakh yevropeiskoi ta yevroatlantychnoi intehratsii. *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini etapy stanovlennia i problemy rozvytku*, 3(1), 96–103. [in Ukrainian].
- Corruption perceptions index (2022). Retrieved from: https://www.transparency.org/en/cpi/2021?gclid=CjwKCAjwKmaBhBMEiwAyiNuW1Ax0gOTDcFdpBZBX_99Lr7Od6REOVGfjly2OmxLrA51-b-v_eTBoCqW8QAvD_BwE.
- EUR value of external trade and value indices by main partner countries, January–July 2022. Retrieved from: https://www.ksh.hu/stadat_files/kkr/en/kkr0048.html.
- Foreign trade by countries, continents and economic groupings (2022). Retrieved from: http://datacube.statistics.sk/#!/view/en/VBD_INTERN/z_o0011ms/v_zo0011ms_00_00_00_en.
- Foreign trade (2022). Retrieved from: <https://www-genesis.destatis.de/genesis/online?operation=previous&levelindex=&step=&titel=&levelid=&acceptscookies=false>.
- Obroty handlu zagranicznego według krajów (2022). Retrieved from: <http://swaid.stat.gov.pl/SitePagesDBW/Kontakt.aspx>.

Volodymyr Ugryn, PhD in Economics, Associate Professor, Department of Finance named after S. I. Yuriy, West Ukrainian National University, Ukraine
Evgen Bondarenko, PhD in Economics, Associate Professor, Department of Finance named after S. I. Yuriy, West Ukrainian National University, Ukraine
Anton Shevchuk, PhD in Economics, Associate Professor, Department of Finance named after S. I. Yuriy, West Ukrainian National University, Ukraine

THE EFFICIENCY OF THE CUSTOMS AUTHORITIES OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Abstract

Introduction. The article considers the peculiarities of the work of customs authorities in the conditions of martial law in Ukraine. An assessment of the effectiveness of such work is given in view of the cost-effectiveness of decisions regarding the simplification of customs regulation, the quality of the provision of customs services, and the transparency of accounting for the transportation of goods across the customs border of Ukraine.

Goal. The purpose of the article is to study the peculiarities of the work of the customs authorities of Ukraine in the conditions of martial law in order to formulate recommendations for increasing the efficiency of the administration of customs payments and increasing revenues to the state budget from taxes on foreign economic activity.

Methods (methodology). The article uses general scientific methods of cognition, and in particular: empirical and logical methods for determining the essence of the main concepts of the study; statistical, graphic and comparison method for researching the main trends of foreign economic activity and receipt of customs payments to the state budget of Ukraine; sociological survey - to determine the effectiveness of customs authorities in providing customs services to clients; generalization - for the formation of research conclusions.

The results. A methodical approach to assessing the effectiveness of the customs authorities of Ukraine under martial law has been developed, which includes criteria for assessing the effectiveness of management decisions, assessing the completeness of accounting for the value of export-import operations, and assessing the quality of customs services. The low level of efficiency of the work of customs authorities in terms of export-import operations and the quality of the provision of customs services is substantiated. The vector of increasing the efficiency of the work of the customs authorities of Ukraine is proposed, taking into account the implementation of the judicial reform and the reform of law enforcement activities, as well as increasing the motivation of customs and law enforcement officials in the context of identifying violations of customs legislation and applying appropriate financial sanctions.

Keywords: customs; efficiency of customs authorities; export; import; foreign economic activity; corruption; martial law.

Cite as: Ugryn, V., Bondarenko, E., and Shevchuk, A. (2022). The efficiency of the customs authorities of Ukraine under the conditions of martial law. *Economic analysis*, 32 (3), 171-182. DOI: 10.35774/econa2022.03.171